

Ugron Nóra

NÉGYSZEMKÖZT. A TESZT EGYSZEMÉLYES ELŐADÁSAIRÓL

Prológus

Az idei TESZT programjában szerepelt néhány olyan „előadás”, mely egyetlen személynek vagy nagyon kis létszámú közönségnek szólt. Idézôjelben említem az előadás szót, hiszen ezek az egyszemélyes produkciók tulajdonképpen nem előadások a szó hagyományos értelmében, ahogy legtöbb esetben résztvevőjük sem pusztán passzív „néző” a negyedik fal mögött. A fesztivál magyar nyelvű programjában a *performansz egy nézőnek* meghatározást olvashatjuk, míg az angol nyelvű program a külföldön elterjedt *one-to-one performance* kifejezést használja. A TESZT alkalmából megjelent *Határutak* című kiadványban Adorjáni Panna is felhívja a figyelmet a két kifejezés közti különbségekre¹, illetve a magyar terminológia bizonytalanságára a (külföldön) 2000-es években elterjedt művészeti formával kapcsolatosan. A továbbiakban az angol terminust használom, hiszen a *performansz egy nézőnek* alakot nem gondolom a legsikerültebb megfogalmazásnak: éppen a hagyományos előadó-közönség aktív-passzív viszonyát megtörni kísérő performanszokról van szó.

Interakciót, kommunikációt, bátorságot, bizalmat és intimitást igényelnek az ilyen produkciók mindkét részt vevő fél részéről. A passzív nézői pozícióból aktív(abb), társ és tanú pozíciójába helyeződik a néző-részvevő, míg az előadó sem feltétlenül ad elő előre megalkotott szöveget, inkább személyes gondolatokat oszt meg (bár ezek lehetnek egy előzetes forgatókönyv szerint megírtak) és a reflektorfényből testközelbe helyezi saját korporealitását. Az egyetlen résztvevő és egyetlen performer viszonyában létrejövő performansz olyan fajta intimitást teremthet meg, melyet a hagyományosabb előadások kerete nem tesz lehetővé, bár a közönség tagjai itt is megélhetnek intim pillanatok. Rachel Gomme Rachel Zerihanra hivatkozva az interszubjektív intimitásról mint erősen politikai zónáról beszél.

Mielőtt a konkrét élményeimre térnék, hadd idézzek Gomme one-to-one performanszokról írt szövegéből: „Ha egy előadás/performansz egy partikuláris változatának csupán egyetlen személy lehet tanúja, hogyan lehetséges a kritikai megközelítés egyáltalán? Egy kollektív közönségben, minden egyén tapasztalatának elkerülhetetlen szubjektivitása ellenére is az az érzésünk, hogy valamilyen közös nevező megfigyelhető egy mindenki által látott előadás/performansz kapcsán kialakult beszélgetésben – bár ahogy Freshwater (2009: 5–6) kiemeli, a kollektív közönség kritikai felvetéseinek egységessége több szempontból problematikus. A one-to-one performansz

¹ Adorjáni Panna: *Amit korábban színháznak hívtunk*. In: Varga Anikó (szerk.): *Határutak*. Temesvár, 2017, 12–18.

esetében, azonban, soha nem lehetünk biztosak abban, hogy ugyanarról a dolgról beszélünk. Mégis ennek a »nem tetsző de elkerülhetetlen szubjektívitásnak« (Heddon et al., 2012: 122) az ellenére, ha a one-to-one performansz partikularitásával mélységében akarunk foglalkozni, a szubjektív tekintetet kell felkarolnunk mint a közönségi tapasztalathoz való hozzáférésünk elsődleges módját.²

Gomme saját személyes tapasztalatairól számol be néhány one-to-one performansz kapcsán, illetve az intimitás kérdésén keresztül járja körbe a különböző eseményeket. Fő kérdésfelvetése, hogy milyen mértékben teljesül be az ígért intimitás, és ez hogyan valósul meg az általa vizsgált esetekben. Hozzá hasonlóan én is az interszubjektív intimitást teszem meg vizsgálódásaim egyik alapjának.

A továbbiakban tehát a TESZT-en szerepelt one-to-one performanszokról szólok.

Az interszubjektív intimitás általam megélt / nem megélt helyzeteit naplószerű szövegen keresztül szemléltetem. A szövegforma hangvétele nem tükrözi (mindenhol) a hagyományos színházkritika formáit, hiszen ahogy korábban is utaltam rá: elemzésem tárgya valami olyan, amit csak én tapasztaltam.

Amit csak én tapasztaltam... de más is tapasztalhatott hasonlót nagyon hasonló kontextusban. Bár a performanszok konkrét megvalósulásai nagyban eltérhetnek egymástól, a koncepció mögöttük mégis azonos. Ezért a naplószerű hangulati passzusokat a koncepcióra vonatkozó kritikai megjegyzésekkel is ellátom, mintegy tovább növelve öndialógusom. Továbbá, hogy ne csak magammal álljak polémiában, néhol a többi résztvevő előzetes elvárásairól, félelmeiről, utólagos megjegyzéseikről, tapasztalatairól is szólnék.

Napló

I will dance you till the end of... (Rendező: Silke Grabinger)

Ez az első performansz, amin részt veszek. Izgatott vagyok. A performansz leírásában az áll, hogy az előadó eltulajdonítja majd az identitásomat és ez csodálatot vagy irritációt válthat ki. Nálam vajon melyiket? És hogyhogy eltulajdonítja az identitásom? Előre el kell mesélnem történeteket magamról? Ezen gondolkodom, miközben a hotelbe vezető köves úton hunyorgok a napra.

Hotel, hotelszoba. Ez valóban nagyon intim. De vajon olyan típusú intimitást sugall-e a tér, mint amit elvárnék a one-to-one performanszoktól? Elvárnék, ez már eleve rossz szó. És közben mégis jó, végtére is mindenkinek vannak valamilyen elvárásai.

Az egyik recepciós nem is tudja, hogy miről van szó. Aztán a másik útbaigazít: második emelet, 228. A folyosón egy lány meg egy fiú fogad. Beszélgetünk, de semmi különösről. Felkészítenek, hogy a szobában egy tabletről kiválaszthatok egy zenét, amit el is kell indítanom. Ekkor kezdődik a performansz. Bármit tehetek, csak az előadót ne bántsam lehetőleg.

Lefotóznak.

Ahogy belépek a hotelszobába a lánnyal, megkérdem, hogy tényleg, akkor bármit? Először leülhetsz ide erre a székre, aztán meglátod, hogy mi mást csinálnál – hangzik a válasz. Kiválasztom a zenét. Dilemma nr. 1: *Come as you are* vagy Siától a *Chandelier*. Egy szám, aminek a hangulatát évek óta szeretem, vagy egy szám, amiben van egy fantasztikus táncos, és már a címéről mindenkinek beugrik a szőke parókás lány. Legyen Sia, kíváncsi vagyok, hogyan táncol majd ez a nekem egyelőre háttal álló fiú egy ilyen szűk térben.

² Rachel Gomme: Not-so-close encounters: Searching for intimacy in one-to-one performance. *Participations – Journal of Audience & Reception Studies*. Volume 12, Issue 1, 282–283. Online: <http://www.participations.org/Volume%2012/Issue%201/18.pdf>

Asztal, hatalmas ágy, karosszék. Zene. Leülök a karosszékbe. Elöttem a performer, még mindig háttal. Lassan mozgatni kezdi a karját, hullámszik. Megfordul. Hopp, ott is van az arcom, papíron kinyomtatva. Az arcom, mint egy maszk, eltakarja a performer arcát és torzan visszatükröz engem. Dilemma nr. 2: szép ez a tánc, de mit kellene tennem most?! Olyan szűk ez a hely, és ha egyszer már leültem, olyan nehéz innen felállni. Az ágyra biztosan nem ülnek... Nem? Vajon miért nem? Azt hiszem, az már nem intim, hanem intimidating számomra.

Ott ülök a széken, nem mozdulok, de az előadó minden mozdulatát követem. Legalább gesztusokban legyek aktív, ha mozgásban nem. Vége a számnak, és a performer leül velem szemben, papírra írt kérdéseket mutat fel: Hogy érzed ma magad? Mondj el valamit magadnak, amit mindig is el akartál... És amikor ráveszem magam, hogy elmondjam, felmutat egy újabb papírt: Ez itt nem terápia. Irritál. Itt ül egy ismeretlen velem szemben, az én torz, pixeles arcommal, kérdéseket tesz fel, miközben ő beszél, de én beszéljek és akkor... Hát igen, végül is nem terápia. Nevetek.

De miért csak a résztvevő beszél? Miért csak az én arcom van mindenhol? Azt érzem, hogy tőlem elvesznek valamit, miközben az előadó nem ajánl fel cserébe semmit. Két személy egy hotelszobában, zene, tánc – ez valóban intim kontextus, de nem érzem az interszubjektív intimitást köztem és az előadó között.

Csináljunk egy szelfit közösen. A performer is felfedi az arcát és megköszöni. Ez talán a performansz egyik legjobb pillanata. Végre a szemébe nézhetek annak, akivel már 10 perce egy hotelszobában tartózkodom. Kedves arc. Mosolygunk.

* * *

Nem érkezik meg a következő résztvevő. Ott maradok az alkotókkal és beszélgetünk. Most én kérdezek. Kiderül, hogy a hotelszoba nem feltétlen bevett helyszíne a performansznak. Korábban egy volt koporsógyárban szerepeltek. Arra gondolok, hogy az a tér és a hotelszoba mennyire más benyomást kelthetnek, és hogy a tér milyen mértékben befolyásolhatja, amit résztvevőként érzek.

Kiderül, hogy vannak résztvevők, akik táncolnak és fizikailag sokkal aktívabbak. De vannak, akik meg se szólalnak. Az egyik alkotó folyton azt sugallja, hogy a nagyon aktív résztvevő az érdekes, a kihívás, akkor működik a performansz igazán. Ez irritál. Mindenféle résztvevői magatartás egy lehetőség, amivel számolni kell, és úgy gondolom, ezért nem lehet felelősségre vonni, számon kérni vagy hibáztatni a résztvevőt. Ami történik, az többek között a kontextusból, a személyekből, az aznapi történésekből, a zenéből, a helyzetből, az egymásra adott reakciókból kifolyólag történik. Olyan nincs, hogy semmi sem történik. Vagy másképp: a semmi is történhet.

Exposure (Jo Bannon performansza)

Második nap, második one-to-one. Elnéztem az órarendem és kiderül, hogy egy órával hamarabb a helyszínen kellene lennem, mint terveztem. Többszöri próbálkozás után szerzek egy taxit. A taxis nem ismeri a címet – szerencsére ismeri a kocsmá/színház nevét és odatalálunk.

Nem késtem el, még várnom is kell egy kicsit. Addig van időm körbejárni a helyet. Scârț Loc Lejer. Múlt századi falvédők és kis tárgyak, szódásüvegek a teraszpárkányon, hatalmas kert fákkal és függőágyakkal. Örülök, hogy a fesztivál kimozdít a színház megszokott tereiből.

Piros függöny fedi az ajtót, ahová be kell lépnem. Sötét van, de az előadó kis lámpával mutat a vele szemben levő székre. Leülök. Kapok egy fülhallgatót. Jó, hogy az angol nyelvű verziót választottam. Magát Jót hallom beszélni, a magyar és a román szövegek fordítások lettek volna. Teljes sötétségben indul el az audio.

A múltból szól hozzám, mondja. Lágy, halk hang. Talán így bátrabban kimondhatunk dolgokat, és ő közvetlen akar lenni velem, és még közvetlenebb magával. A szeméről beszél: +8 és +7 dioptriások. Kis lámpával sorra megvilágítja mindkettőt. Világoskék, néha szürkés, rendkívül kevés pigmentet tartalmaz. Fényképen vörös. És a köztünk levő kis asztalon egy, a Jo retináját nagyítva ábrázoló fotó. Azért vörös, mert a kevés pigment miatt a retináját láthatom a fényképeken. Átláthatsz rajtam, mondja. Majd hozzáteszi, hogy éveken keresztül abban a tudatban élt, hogy meg fog vakulni. Az anyukája is így tudta, talán valami orvos mondhatta. Később kiderült, hogy ez nem igaz. Egy családi fotóra kerül a fény: anyuka, apró, fehér hajú kislány, kicsit idősebb, barna hajú kislány. Jo nem szereti ezt a képet: tán mert egy kutató készítette, és mert éppen azért készült, hogy látsszék, mennyire különbözik a családjától.

Itt ülök egy sötét szobában egy fehér hajú, halk hangú lánnyal, aki éveken keresztül úgy élt, hogy azt hitte, egyszer majd nem fog már látni. Itt ülök a sötétben, hallgatók és Jo hangját hallom a felvételtől. Azt érzem, hogy ez egy újjászületés. Nem fogunk megvakulni – vagy igen, ki tudja, de nincs ennek semmi előzetes oka jelenleg – és mégis akkor vakultunk meg, amikor beléptem ide. Tíz percig nem látunk, és szemmel nem látjuk egymást. Nekem ez a hirtelen sok erejével jön, Jónak az éveken keresztül gondolt biztos jövő. Egy olyan jövő, ami már elmúlt.

Nézni döntés. Nem nézni is döntés. Hallom a fülhallgatóban. Nem nézni nem csak passzívan lehet. A nem nézés mint döntés annak a bámulásnak, nézésnek az aktív elutasítása is lehet, amit az utcán lépkedve ismeretlenek erőszakolnak ránk olykor. Hogyan nézünk és hogyan látunk? Hogyan néznek és látnak minket? Hogyan látjuk egymást? Látjuk egymást egyáltalán?

A performansz vége egy meghívás, hogy néhány pillanatig egymás szemébe nézzünk. A pár percben felfedett élettörténet után itt van a felfedett arc is, és a szempár, amin át is láthatunk. Mosolygunk.

Jo Bannon – Exposure. Fotó: Petru Cojocar

Itt ülünk a jelenben, ami egy új és más jövő. A jelenben performálódó jövőben, amiben látunk. Láthatunk, hogyha el tudjuk fogadni a meghívást. Tíz perc sötétség után, amiben egy élet múltbéli mozzanatai villantak fel, felvillannak a jelenben kitárulkozó jövő idejű arcok és testek.

Nagyon rövid ideig tart a performansz. Nagyjából tíz perc. A cím minden jelentése fontos és kapcsolódik a sötét-fény, fénykép-élő ember, látás-nézés, kitérés-megismerés játékhöz. Ahogy az előadó kiteszi magát a fénybe, és ahogy én, belépve a terembe, kitétem magam a sötétnek néhány percig, hogy újra, vagy inkább igazán láthassak utána. Láthassuk egymást. Fel-emelő, katartikus.

* * *

Ott maradok a kocsmában és megiszom egy cidert. Megnézem a pincében levő szocialista múzeumot, ücsörgök a kertben. És lopva odafigyelek a függöny mögötti ajtón kijövők mosolygó arcára.

Közös álmok (Maria Lucia Cruz Correia performansza)

Ha szabad bevallani, ezt a performanszt vártam a legjobban. Talán azért is, mert előzőleg készítettem egy interjút Luciával³, és így kicsit jobban ismertem a koncepciót és a performer gondolatait a témáról és az ötletről. Nehéz volt a helyszínre találni, viszont ismét örülhettem a színházon kívüli térnek: a napsütéses Béga-partnak.

Beszállok a vízbiciklibe, ahol Lucia mosolyogva üdvözl. Kapok egy fülhallgatót, becsukom a szemem és Lucia történetét hallgatom. Hasonló kezdő megoldás, mint az *Exposure* esetében.

Az audióból kiderül, hogy éghajlatváltozás következtében természeti katasztrófák voltak a Földön, viharok és klímamenekültek ezrei, tán milliói jelentek meg. Majd szinte mindent elöntött a víz, és az emberek hajókon, tutajokon próbálnak túlélni. Vízet és ételmezt találni hatalmas kihívás. Lucia folyamatosan más túlélőket fogad kis biciklijén, hogy túlélési stratégiákat osszanak meg egymással.

Leveszem a fülhallgatót és már kapom is az első kérdést: honnan szerzek vizet és ételmezt? Öööö. Kell néhány pillanat, amíg képes vagyok nekirugaszkodni ennek a posztapokaliptikus utazásnak. Elpárologtatom a sót a vízből és halat eszem, meg tengeri növényeket. Halat természetesen füstölve. Műanyagot égetek, napfényel és szárított növényekkel gyűjtöm meg. Van egy kis tutajom műanyag palackokból. Egyedül élek a tutajon, de egy tengeri kommuna tagjai vannak körülöttem csónakjaikkal. Mindent megosztunk, ételt és tudást. Meg kellett tanulnom úszni, én pedig megtanítom másoknak, hogyan készítsenek műanyagból stabil vízi járművet.

Persze a körülmények szörnyűek. Alig tudni valamit, hogy mi történik a világban. Rengeteg a szemét mindenfele, sokan halnak meg és csalók, uzsorások, vízzel üzérkedők kerítik hatalmukba az embereket. Az én kis kommunám mégis megpróbálja a legjobbat kihozni a helyzetből. Meghálnál, vagy tovább élnél ebben a világban? Hát, élnék – mondom a Bégán kényelmesen vízbiciklizve. Élnék és megpróbálnék változtatni a helyzeten. Vajon túl optimista vagyok a túró-képességemet illetően?

A kezdeti megtorpanás után nagyon beindult a fantáziám és Luciával hosszasan elbeszélgetünk erről a szörnyű jövőbeli világról. Folyamatosan meglepődök magamon, ahogy beszélgetés közben disztópikus életem újabb és újabb részleteit fedezem fel.

Nagyon hosszú ideig Lucia kérdez, én meg válaszolok. Végül én is felteszek neki pár kérdést, amiből kiderül, hogy a biciklihez kötözött ágyás növényeihez már az árvizek előtt kezdett mago-

³ Ugron Nóra: *A beszélgetések meglepően a remény üzenetei*. In: Varga Anikó (szerk.): *Határutak*. Temesvár, 2017, 92–97.

kat gyűjteni – tehát már előre felkészült a világvégére. Illetve, miután tőlem megkérdezte, hogy milyen értékeket tartok a legfontosabbnak ebben a helyzetben, neki is feltettem ezt a kérdést: egyetértettünk abban, hogy a szolidaritás és a tisztelet, illetve a tudás és anyagi javak megosztása kulcsfontosságú a túléléshez. És ez nem csak egy posztapokaliptikus világra igaz.

Végül Lucia megkért, hogy rajzoljam le a hajómat, én meg részletesen elmagyaráztam műanyag palackokból készült tutajom felépítését. Utópiának neveztem el.

* * *

Ott maradtam a Béga-parton kicsit és megittam egy sört. Aztán elbeszélgettem Luciával. Azt mondta, hogy a résztvevők nem igazán szoktak kérdezni tőle. És, hogy a legtöbben egy romantikus, szép világot képzelnek el, mintegy jobb világot a jelenleginél. Ekkor elgondolkodtam, hogy vajon én disztópiát vagy utópiát gondoltam el inkább? Azt hiszem, kettőt az egyben, hiszen a helyzet maga tagadhatatlanul disztópikus, viszont a műanyag tutajom és a baloldali kommuna, ahová tartozom, egy utópikus megoldás, számomra a túlélés egyetlen lehetősége. Ezt pedig a jelen felől is igaznak tartom: igazi közösséget szolidaritásra, kölcsönös tiszteletre és megosztásra alapozva hozhatunk létre. Egy ilyen közösség a turbókapitalizmus individualizmusa, állandó versenyszelleme és profitorientáltságával szemben egy radikálisan más felállást képvisel, és éppen ebben a radikális másságban lehet ereje. Azt hiszem, ez a performansz is hasonlót mutat meg egy pillanatra, ahogy Lucia meghív otthonos vízibiciklijére beszélgetni. Az interszjektív intimitás a tartalmas gondolatcserében és a közös megoldáskeresésben képződött meg, ahogy képzeletben mindketten borzalmas egzisztenciális körülmények közé kerültünk.

Maria Lucia Cruz Correia és Dino Pešut – Közös álmok. Fotó: Petru Cojocar

The Agency of Touch (Mädälina Dan performansa)

Sometimes it felt like warm water, a soft and slow current against my body. Then tiny, sharp stones came along with this current. And algae, little fish, friendly fish. Actually, I can't swim. Today I could.

Nóra

Ezt írtam a performansz vendégkönyvébe, és azt hiszem, nem tudom ennél jobban szavakban összefoglalni az élményt. Egy sátor, egy ágy, kellemes hangok, egy hason vagy hátán fekvő résztvevő és Mädälina érintései. Ahogy az érintésen keresztül beszélnek hozzád és megnyugodsz.

A virtuális technológia, a test nevelésének hiánya, a társadalmi egyenlőtlenség, a rasszizmus, a migráció és erőszak kontextusában, illetve az érzékitől való eltávolodásunk miatt ez a módszer az érintést, a konkrét megtapasztalást részesíti előnyben a kortárs társadalmunkat meghatározó vizuális élmény helyett.

Műsorfüzet

De néhány pillanatban mégsem vagy nyugodt. Néha a puha és meleg simogatások után kicsit megcsíp vagy megnyom. Fáj. Megmozdulsz. Abbahagyja. Ismét tenger. Vajon miért a vízhez hasonlítom, amit érzek? Anikó mondta, hogy számára volt néhány teljesen kiszámíthatatlan mozdulata Mädälinának: először a lábfejét, majd a vállát érintette meg, és ettől olyan érzése volt, mintha az egész ágyat beborította volna a testével. És nekem is volt ilyen. Mint a víz?

A hasamon feküdtem és nem láttam, hogy pontosan mi történik. Néha biztosan tudtam, hogy a kezével simogatja a hátam, máskor nem tudtam eldönteni, hogy melyik testrészével érint meg. Hogyan érzékelem a másik testét, ha nem látom, csak a tapintáson keresztül érzem? Nincs kivehető és behatárolható sziluett, csak puha van, meleg van, kemény, éles, sima, lágy van. Mintha a másik testében úsznál, még ha nem is tudsz úszni.

Tartozásaink (Harry Giles performansa)

Az öltönyös Harry mint személyi adósságkezelési tanácsadó jelenik meg. Bemész a terembe, ami mellesleg egy kocsmá, leülsz vele szemben, bemutatkozol és elmondod Harrynek, hogy milyen tartozásaid vannak. Személyes, interperszonális, anyagi, politikai, társadalmi tartozások. Harry egy Excel-táblázatba bevezet mindent, majd arra kér, hogy néhány tartozást engedj el, bocsásd meg magadnak. Végül a megmaradt tartozásokat mint szörnyet kell elképzelni és megnevezni, illetve elképzelni, hogy hogyan lehet legyőzni és hogyan lehetne a tartozásokat, kötelességeket teljesíteni. Intim téma, de hivatalos kontextus. Jó érzés a vidám Harryvel beszélgetni, rendszerezni is jó, de a százféle kötelességek miatt rám nehezedező stresszben nem tud segíteni. Egyébként elmondása szerint Harrynek valami hasonló a célja, hogy segítsen az embereknek megszabadulni a sokféle tartozástól és kötelességtől ebben a tartozásokra és kötelességekre épülő társadalomban.

* * *

A tartozásokról készített Excel-táblázatot megkapom e-mailben másnap. Szerencsére ezt a naplót utólag írom, mivel ez a performansz itt nem ér véget. Kicsit több mint egy héttel a fesztivál után kapok egy újabb e-mailt, amelyben Harry megkérdezi, hogyan haladok a tartozások és kötelességek teljesítésében, hogyan érzem magam. Ha nem akarok több levelet kapni tőle, ne válaszoljak. Egyelőre a sok teljesítendő feladat és filmfesztivál miatt nem értem rá válaszolni neki

(HAHA!), de biztosan fogok. Ott, a helyszínen nem igazán tudtam hová tenni ezt a performanszt. Érdekes ötlet, de Harry személyiségén kívül más nem fogott meg akkor. Azonban a follow up e-mail elgondolkodtatott. Számomra ezzel a második levéllel jött létre valamilyen intimitás performer és résztvevő között, ahogy ez a performansz nem ér véget tíz perc után, nem pusztán egyfajta játéktérre/helyszínre koncentrálódik, ahonnan kilépve mind civilek vagyunk. Vajon Harry hány különböző származású, háttérű emberrel válthat e-maileket, hányféle problémát és aggodalmat ismer – mint egy modern gyóntató.

Margarete (Janek Turkowski) és Könnyen elfelejthető dolgok (Xavier Bobés performansa)

Két kivétel és mégsem kivétel. Ezen a két performanszon tulajdonképpen nemcsak egy résztvevő lehetett egyszerre, hanem nagyjából tíz fő a *Margarete* és öt személy a *Könnyen elfelejthető dolgok* esetében. Mégis mindkét produkció a one-to-one performanszokhoz hasonló interszubjektív intimitást ígér és ugyanúgy megbontja a néző-előadó pozíciókat. Egyszerre írok róluk, mivel tematikájukban és módszereikben hasonlítanak.

Janek egy greifswaldi bolhapiacra megvásárolt több celluloid filmtekercset és egy filmvetítőt(?). A nagyon jó állapotban megőrzött tekercseken a *Margarete* név szerepel, és a videókon is gyakran feltűnik a Margaretének vélt nő. A performansz során *Margarete* ötvenes-hatvas évekbeli videóit, Janek által készített felvételeket láthatunk, illetve Janek élő elbeszéléseit. A produkció a bolhapiacra talált személyes videókon kívül azt a folyamatot mutatja be, ahogy Janek megfejtette, hogy mi történt Margaretével, és meg is találta a 2000-es évek elején már nagyon idős hölgyet egy németországi öregotthonban.

A performansznak házi videovetítés hangulata van, ahogy a temesvári könyvtár kis szobájában ülünk. Könyvespolcok, szőnyeg, párnák, kávé és fekete tea. Mintha *Margarete* unokái és

Nézők és Janek Turkowski – Margarete. Fotó: Petru Cojocar

dédunokái lennének, akik kíváncsian bekukkantanak a pár évtizeddel ezelőtt készült felvételekbe és megpróbálják megérteni a nagy keletnémet hétköznapiakat. Janek egyik célja az volt, hogy megvizsgálja és megmutassa, mit és hogyan videóztak az egyszerű civilek a múlt század közepén. A személyes életnek ezen a hétköznapi és jelentéktelennek tekinthető momentumán keresztül kapunk hozzáférést a történelemhez. Makro vs. mikro: a történelmet nem csontos kezű, hatalmas pátriárkák írják megsárgult lapokra, hanem a Margaretéhez hasonló sarki gyógyszerész házi videóin keresztül konstruálódik meg. Illetve Janek fiktív történetei révén, ahogy a videorészletekre lehetséges múltvariációkat gondol ki. Több szinten is érezhető az intimitás ezen a performanszon: egyrészt a teázgatós, földön ülős tér, másrészt Margarete személyes videói révén, illetve azáltal, hogy úgy érezhetjük, Janekkel közösen fejtjük fel és alkotjuk meg a történelmet.

A személyes életnek ezen a hétköznapi és jelentéktelennek tekinthető momentumán keresztül kapunk hozzáférést a történelemhez. Most írtam le másodszer ezt a mondatot. Azért ismétlem meg, mert teljes egészében igaz Xavier Bobés *Könnyen elfelejthető dolgok* című performanszára/szeánszára/bűvészműtávjaira/bábszínházára. Az Excelsior Art Kiadó épületének belső udvarán találkozunk Xavierrel, kezet fogunk, bemutatkozunk és készítünk egy közös fotót, amit Xavier majd mindenkinek személyesen elküld postán. A telefonjainkat betesszük egy múlt századi, virágos fémdobozba, és sorban belépünk egy teljesen elsötétített, hátsó kis szobába a kiadó épületében. Leülünk egy kerek asztalhoz. Mint egy szeánsz egy huszadik század elején játszódó filmben. Mosolygok.

Akárcsak a *Margarete* esetében, itt is a bolhapiacon kezdődött a történet: Xavier talált egy kis 1942-es kalendáriumot, amit hetekig, hónapokig magánál hordott. A szülei is ebben az évben születtek. Xavier folyamatosan játszik a fényvel, fel-le kapcsolja, közben elővesz és elrejt újabb tárgyakat. Naptárakat, újságokat és magazinokat rak ki egyenként az asztalra, így 2017-ből visszaszámlálunk 1942-ig, minden évet egy kis zsebnaptár jelöl. Az újságok címlapjáról felidéződik néhány múlt századi történelmi esemény. A továbbiakban fényképek és egész fotóalbumok segítségével Xavierrel közösen rakunk ki egy családi történetet az asztalra. Temérdek apró használati tárgy, kulcstartók, kis dobozok, mini varrókészletek, könyvek, fotók, képeslapok, hamutálca, cigarettatartó, gyűrűk halmozódnak fel előttünk. Az apró, hétköznapi tárgyak mint történelmi dokumentumok, mint az egyéni élet történelmi tanúi jelennek meg és mi, akik a múlt századból alig éltünk egy-két évtizedet, mégis emlékezhetünk szüleink, nagyszüleink elfeledett, el nem mesélt mindennapjaira. Mind mosolygunk.

Ebben a másfél órában a résztvevők és performer mint egy baráti asztaltársaság működtünk, akik elővették szüleik, nagyszüleik fotóit és emléktárgyait, hogy a megtörtént múlt fiktív, lehetséges variációin nevetgéljünk, elmerengjünk. És tényleg, milyen könnyen elfelejtődik az egyén élete, eltűnnek az ismerősök és csak noteszek, naptárak, fényképek maradnak szétszórva egy bolhapiacon.